

AZ INKLÚZIÓ PROBLÉMÁI AZ ÓVODÁBAN A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYERMEKEK TEKINTETÉBEN

THE PROBLEMS OF INCLUSION IN CASE OF DISADVANTAGED CHILDREN IN PRESCHOOL

TDK DOLGOZAT

2014

Szerző: Füleki Rita.

Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar, Óvodapedagógia Szak,
Levelező Tagozat, III. évfolyam, Jászberény.

Témavezető: dr. Furcsa Laura Főiskolai docens, Szent István Egyetem Alkalmazott
Bölcsészeti és Pedagógiai Kar, Szociálpedagógia Tanszék.

„Nevelés teszi az embert, és az ember a hazát.”

Brunszvik Teréz

Tartalom

1. A témaválasztás indoklása

2. A közoktatásban megjelenő fogalmak azonosítása (inklúzió, integráció, szegregáció)

3. Hátrányos helyzetű gyermekek az óvodai nevelésben

3.1. A hátrányos helyzet fogalma jogszabály alapján

3.2. Hátrányos helyzetű gyermekek az óvodában

4. Roma gyermekek sajátos helyzete az óvodai nevelésben (szocializáció sajátosságai, identitása)

5. Gyermekvédelem az óvodai munka során

6. Esettanulmány

6.1. Kutatási módszer és kutatási kérdés

6.2. Esetbemutató

6.3. A család bemutatása

6.4. A család és a gyermek viszonya a köznevelési intézményekkel

6.5. Információk a jelenlegi helyzetről

6.6. Esetbemutató összefoglalása

Összegzés

Irodalomjegyzék

1. A témaválasztás indoklása

Szociálpedagógusként 6 éve dolgozom a Jászság területén, mint gyermekvédelmi szakember, így dolgozatom témáját az óvodapedagógia és a gyermekvédelem területének összekapcsolódása mentén választottam. Esetbemutatás segítségével szemléltetem, mely súlyos kérdéseket, hiátusokat vet fel a hátrányos helyzetű gyermekek vonatkozásában az inkluzív pedagógia elmélete és annak gyakorlati megvalósulása közt érzékelhető ellentmondás.

Az általam bemutatott esetet az általános iskola jelezte a gyermekjóléti szolgálat felé a gyermek iskolai tanulmányainak megkezdését követően. A gyermekjóléti szolgálat munkája során az alábbi problémák kerültek feltárára:

A hátrányos helyzetű gyermeket egyedülállóként nevelte általános iskolai végzettségű pszichiátriai beteg édesapja. A családban az egy főre jutó jövedelem nem haladta meg a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegét, a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesült. A gyermek az osztályközösségbe képtelen volt beilleszkedni, nem volt szobatiszta, beszédfejlődése a három éves gyermek szintjén volt, a mozgásfejlődés területén is súlyos lemaradásokkal küzdött.

Súlyosbította a helyzetet, hogy a gyermekkel kapcsolatos problémáit az előzményekben semmilyen intézmény nem jelezte, szakvizsgálata nem volt, fejlesztésben nem részesült. A feltárt problémák súlyossága és mértéke alapján jogosan vetődött fel a kérdés, hogy a gyermek esetében ezek a lemaradások, veszélyeztető tényezők valóban csak akkor jelentkeztek-e, amikor a gyermek megkezdte általános iskolai tanulmányait. A gyermek helyzete és lemaradásai alapján egyértelmű, hogy a kiskorú problémáit, halmozottan hátrányos helyzetét az óvodáztatás éve alatt is érzékelnie kellett a gyermekkel foglalkozó pedagógusoknak.

Esetbemutatásom segítségével rámutatok, mennyire fontos az óvoda szerepe a hátrányok korai felismerésében és a megelőzésben. A hátrányos helyzetből származó lemaradások sikeresen ellensúlyozhatóak lehetnének szakszerű, a gyermek társadalmi helyzetére érzékeny pedagógiai szemlélettel és nevelési módszerekkel.

Az óvoda a köznevelés egyik intézménye, mely a családban megvalósuló folyamatos szocializáció mellett a közösségi szocializáció legfontosabb színtere. Az óvodai nevelés feladata a befogadó légkör megteremtésével az esélyegyenlőtlenség csökkentése mellett, a meglévő

előítéletek leépítése, az újabb előítéletek kialakulásának megelőzése, a felzárkóztatás megvalósulása, a hátrányok csökkentése (Császár, 2013). Az óvoda további célja a szülők segítése a szülői szerep eredményesebb betöltése érdekében, a gyermekek szociális helyzetének lehetőség szerinti javítása, a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek lemaradásainak fejlesztése.

2. A közoktatásban megjelenő fogalmak azonosítása (inklúzió, integráció, szegregáció)

Inklúzió

Az inklúzió a Salamancai tézisekkel (UNESCO, 1994) vált ismertté, mivel ekkor fogalmazódott meg először az oktatásügyhöz kapcsolódóan a befogadó szemlélet fontossága. A Salamancai tézisek összességében kimondják, hogy az oktatásban megvalósítandó inklúzió minden gyermek joga, a gyermekközpontú oktatás kiteljesülésének útja, mely mentes a kirekesztéstől, továbbá a gyermekek igényeihez, szükségleteihez igazodik (Horváth, 2009)

Az inklúzió, magyar szóhasználat szerint a teljes körű befogadás megvalósulását rejti magában.

Az inkluzív, más szóval befogadó oktatási-nevelési intézmények azt a szemléletet tartják optimálisnak, ahol a nevelést a gyermekek egyéni szükségleteihez alakítva, differenciáltan szervezik meg a nevelői munkában, ellentétben az integráció szempontjával, ami a gyermeket akarja felzárkóztatni a már működő intézményi rendszer rendjébe (Papp, 2012).

A kulturális, szocializációs különbségek mind azt indukálják a pedagógiában, hogy, a hátrányos helyzetű gyerekek iskolai kudarcait csökkentsék, megszüntessék, ehhez a jelenlegi oktatásügyi stratégiák újraépítésére, szemléletváltásra lenne szükség. Ez a szemléleti megközelítés minden gyermeket egyénként kezelve reagál szükségleteikre, meghatározva ezzel a fejlesztések irányát, módját, elkerülve a kirekesztődést. A befogadó légkör, a családdal, gyermekkel való szoros együttműködés, az egyéni szükségletekhez igazodó differenciáló oktatás mind eleme a megvalósuló inklúciónak.

Míg korábban az integráció biztosított lehetőséget arra, hogy a speciális és normál szükségletű gyermekek együttnevelése megvalósuljon. Addig ma már az inklúzió az a fogalom, amely az integráció határait kiszélesíti. Bár társfogalmaknak tartják az integrációt és az inklúziót a két szemlélet különállását az adja, hogy míg az integrációnál egy meglévő intézményi keretbe emelik

be a gyermekeket, addig az inklúzió lehetőséget biztosít, hogy a szükségletekhez mérten, egyénre szabott, szükségletalapú tantervet dolgozzanak ki, mely minden tanuló számára teljesíthető, fejlődésüket segítő rendszer lehet. (Gordosné, 2004)

Az inklúzió olyan befogadást jelent, melyben a gyermekek egyforma értéket képviselnek, helyzetük bármennyire eltérő vagy egyedi, az oktatás tekintetében azonos lehetőséget kapnak. A módszer legfontosabb eleme az egyéni, egyénre szabott differenciálás. A szükségletre reagáló pozitív nevelési attitűd megvalósulása, amellyel az oktatási, nevelési intézmény egész testülete azonosul. (Szabó, 2006)

Ez a módszer nemcsak a tevékenységszervezést érinti, hanem az értékelés rendjét is differenciálja. Kooperativitást vár a családtól, gyermektől, és a szakemberektől is – értve itt a pedagógusokkal szorosan együttműködő gyógypedagógusokat -, mely olyan együttes munka eredményét hozhatja, ami minden résztvevő és a társadalom egészének javára válna. Az inklúzió szemléletéből látszik, hogy olyan intézményi politikáról van szó, mely előítélet-mentes, mely a normáltól való eltérést sem veti ki magából, kirekesztés-ellenes, sőt a normál képességű gyermekeket is egyénileg fejleszti, mert elve alapján minden gyermek speciális, saját képességeire épülő oktatást érdemel. Érthető ez alatt, az a felfogás, gyakorlat, hogy minden gyermeknek, függetlenül helyzetüktől, állapotuktól, egyéni megsegítést kell kapnia, külön fejlesztési terv alapján. Az inklúzió fogalmi értelmezései között felmerül az a gondolatiság, miszerint az inklúzió, az integráció fogalomkörének megtisztítása, reformálása, ennek értelmében az oktatási rendszer egészének átalakulását tűzte ki célul. (Papp, 2012)

Az oktatás terület folyamatos bővülést, felzárkózást, alkalmazkodást sürget a gyermekek adekvát megsegítésének érdekében, hiszen ez az intézményrendszer, mely a gyermekek tankötelezettségétől kezdve értelmi, érzelmi, illetve testi fejlődésükben kulcsszerepet játszik, jövőjüket, társadalomban betöltött helyüket meghatározza. Míg az egyéni szükségletre orientálódott pedagógiai tanterv képes beilleszteni a különböző szükségletű gyermeket, addig a meglévő kerettantervek nem tudják teljes mértékben ezt a feladatot teljesíteni. Az UNESCO „Hatékony iskolát mindenkinek” projektje (1991) kimondta, hogy minden gyermekben a speciális készségeket, az eltérő személyiségjegyeket kell észrevennie a pedagógusnak, ez a szemlélet az egyedi, sajátos jellemzőket emeli ki a gyermekekben.

A projektben leírásra került, hogy a gyermekek nevelési-oktatási intézménybe kerülésének szinte elmaradhatatlan következménye, hogy fellépnek tanulási nehézségek eltérő életkori szakaszokban. Ennek kezelése természetes velejárója kell, hogy legyen a pedagógia gyakorlatnak (Réthy, 2002). Az inkluzív oktatás szemlélete tehát igen komplex, de teljesülése mégis összességében segítené társadalmunk értékítéletének fejlődését, a jelenleg kirekesztett, vagy nem kellőképpen gondozott csoportok felzárkózását a többséghez. A különbözősége épülő inkluzív pedagógia kiindulópont és célkitűzés egyszerre.

Integráció

Az integráció jelentése ellentéte a szegregációnak, a kirekesztésnek, elkülönítésnek. Az integráció fogalma beillesztést jelent, együttnevelést egy olyan intézményben, ahol a speciális nevelési szükségletű gyermekek a többségi gyermeki közösséghez kapcsolódhatnak. Ezzel megvalósulhat az elfogadás, mely esélyt ad a hátrányt szenvedő csoportoknak arra, hogy előítélet – mentes, nyitott nevelési intézménybe járhassanak. (Lynas - Wendy, 1999)

Az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról az integrált iskoláztatást beemelte a magyar oktatás rendszerébe is.

Az integrált nevelés – oktatás három fajtájáról beszélhetünk, melyek a következők:

- Lokális integráció – ennek megvalósulásakor az oktatási intézmény épülete közös a többségi tanulókkal, azonban az eltérő és normál szükségletű gyermekeknek közös tevékenységeik nincsenek.
- Szociális integráció – ebben az esetben a foglalkozásokon kívül a gyermekek találkozhatnak egymással, kapcsolatokat köthetnek, az elszigeteltség nem olyan éles, mint a lokális integrációnál.
- Funkcionális integráció – a legteljesebb integráció, hiszen a foglalkozások részletében, vagy egészében a többségi csoporttal együtt tevékenykedhetnek a beintegrált tanulók is.

A funkcionális integráció szemlélet erőssége abban áll, hogy a többségi gyermekek, tanulók megismerhetik hátrányokkal küzdő társaikat, közös tevékenységekben vehetnek részt, elfogadást, tanulhatnak egymástól. Cél, hogy az integráció eszközével a speciális szükségletű gyermekek be

tudjanak illeszkedni más gyermekközösségbe, majd később a társadalom egészébe. (Csányi, 2006)

Kérdés, hogy hogyan várható el, hogy egy sajátos szükségletű gyermek maradéktalanul beilleszkedjen a többségi intézménybe, úgy, hogy ne érezze mégis kívülállónak magát. De vajon képes-e minden sajátos szükségletű gyermek igazodni a többséghez, vajon nemcsak a jobb képességűeknek adatik meg az integráció előnye? Mennyire lassítja az átlaggyermeket az ismeretszerzésben egy ilyen szituáció?

Szegregáció

A szegregáció elkülönítést, elválasztást jelent. Az elkülönítés számos formája létezik például faji, nemi, vallási alapon, lakóhely szerint és az oktatás területén is. A szegregáció általában hátrányos megkülönböztetést jelent a többségi csoporttól. A többségi nevelési-oktatási intézményektől elkülönített intézményi rendszer, a diszkrimináció egyik formája.

A szegregáció érződhet például úgy, hogy a cigány gyermekeknek hoznak létre külön csoportot, illetve ugyanígy a többségi gyerekeknek, de elég, ha az intézmény a gyermek beíratása előtt felvételi elbeszélgetést tart és a felvételre várókat megszűrjük élethelyzetük, státuszuk alapján. Iskolán belüli szegregációval napjainkban és városunkban is találkozhatunk, amikor a jobb és rosszabb képességű gyermekek, diákok külön csoportba, osztályba kerülnek.

Talán a szegregációhoz kapcsolódóan lehet megemlíteni az utóbbi években felívelő, napjainkra csökkenést mutató tendenciát, hogy az oktatási intézmény megoldása a „kezelhetetlen” magatartás-, és személyiségproblémákkal élő gyermekek magántanulói jogviszonyának létesítése.

A gyermeknek joga van magántanulóként teljesítenie tankötelezettségét a 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 27/45. §(A gyermekek, a tanulók kötelezettségei és jogai, a tankötelezettség) értelmében; amennyiben a tanuló fejlődésének szempontjából nem hátrányos, úgy magántanulóként is teljesítheti tankötelezettségét.

Amennyiben az iskola vezetésének megítélése szerint mégis hátrányosan érinti a gyermek tankötelezettségének teljesülését a jogviszony, úgy erről köteles értesítenie az illetékes kormányhivatal gyámhatóságát, mely a gyermekjóléti szolgálat véleményezése után dönt arról a módról, hogyan tegyen eleget a gyermek tankötelezettségének a továbbiakban. A hátrányos

helyzetű gyermekek esetében az oktatási intézménynek döntése előtt be kell kérnie az illetékes gyermekjóléti szolgálat véleményét.

Sajnos még mindig tapasztalható nézet az oktatási intézményekben a homogenizáció, mely elvárja, hogy a tanulók legyenek ugyanolyan képességűek, háttérűek, ez a fajta gondolkodás megakasztja a szegregáció feloldását, hiszen az eltéréseket nem tűri meg a gyermekek körében.

Így a magántanulói jogviszony lehetőséget adott az osztályközösségek „megtisztítására”. A problémamegoldás annyiban merült ki, hogy a kirívó, normaszegő magatartású gyermeket kiiktatták a közösség életéből, nem törődve azzal, hogy ez végleges, és végzetes pályán indíthatja el a deviáns viselkedésű gyermeket, fiataalt. A magántanulói jogviszony létesítése a szülő kérelmére indul ugyan, azonban ez vélhetően csak a szülők kiúttalanságát, nehézségeiben való megrekedését jelzi. Hiszen mit tehet az általában nehéz státuszú család, ha gyermeke oktatási intézménye folyamatos nyomásának van kitéve, a gyermek szabálykövetésének problémássága miatt. Ezek a családok általában nem tudnak egyedül kilábalni nehézségeikből, illetve tájékozottságuk sem mindig terjed ki arra, milyen szakszerű segítséget lehet igénybe venni ilyen esetben.

Az oktatáspolitikai középpontjába jelenleg a szegregáció felszámolása, az integrált oktatás megvalósítása került. Cél, hogy a köznevelési intézmények képesek legyenek a társadalmi, képességbeli eltéréseket hatékonyan kezelni. Míg a szegregáció elkülönítést, addig az integráció beolvasztást jelent.

Az emberi erőforrások miniszterének 32/2012. (X. 8.) EMMI rendelete a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról tartalmazza a következőket:

„Az integráltan fejlesztett gyermek számára biztosítani kell mindazokat a speciális eszközöket, egészségügyi és pedagógiai célú habilitációs, rehabilitációs ellátást, melyekre a szakértői bizottság javaslatot tesz. Sikerkritériumnak a gyermekek beilleszkedése, egyenlő hozzáférése a foglalkozásokhoz, önmagához mért fejlődése tekinthető, melynek eredményes megvalósítását az alábbiak szolgálják:

a) Az együttnevelés megvalósításában érvényesül a rehabilitációs, rehabilitációs szemlélet és a sérülés specifikus módszertani eljárások alkalmazása. A módszerek, módszerkombinációk megválasztásában a „sérülésspecifikusság” alkalmazkodást jelent a sajátos nevelési igény típusához, eltérő mértékéhez, az egyéni fejlődési sajátosságokhoz.

b) A gyermekek integrált nevelésében, fejlesztésében részt vevő, magas szintű pedagógiai, pszichológiai képességekkel (elfogadás, tolerancia, empátia, hitelesség) és az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező óvodapedagógus

- szükség esetén egyéni fejlesztési tervet készít, individuális módszereket, technikákat alkalmaz,*
- a foglalkozások során a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat beépíti, a gyermek fejlődésének elemzése alapján – szükség esetén – eljárásait megváltoztatja, az adott szükséglethez igazodó módszereket megválasztja,*
- egy-egy nevelési helyzet, probléma megoldásához alternatívákat keres,*
- alkalmazkodik, az eltérő képességekhez, az eltérő viselkedésekhez,*
- együttműködik a különböző szakemberekkel, a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépíti a pedagógiai folyamatokba.”*

„Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek

Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében meghatározó és kívánatos a nem fogyatékos óvodás korúakkal történő együttnevelés. A spontán tanulást, a társakkal való együttműködést, a kommunikáció fejlődését segítik azok az élmények, tapasztalatok és minták, amelyeket a gyermek a kortárs csoportban megél. Az integrált óvodai nevelés keretében szükség szerint gondoskodni kell a folyamatos gyógypedagógiai megsegítésről.

Külön óvodai csoport létesítése kizárólag az 5. életévét betöltött – óvodai nevelésre kötelezett – és a komplex –gyógypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai és orvosi – vizsgálat diagnózisa alapján egyértelműen az enyhén értelmi fogyatékos övezetbe sorolt gyermekek számára abban az esetben lehet szakmailag indokolt, ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget a gyermek vélhetően csak a speciális nevelés keretében biztosított, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés mellett éri el.”

3. Hátrányos helyzetű gyermekek az óvodai nevelésben

3.1. A hátrányos helyzet fogalma jogszabály alapján

A hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetet a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.), (Gyvt. 67/A. §) a következőképpen írja le:

Hátrányos helyzetű az, aki:

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult, a következő kritériumok alapján:

Abban a családban, ahol a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony iskolai végzettsége igazolható, ami legfeljebb (alapfokú) általános iskolai végzettséget foglal magába.

A szülők vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága megállapítást nyer, ha a gyermeket nevelők egyikéről bizonyítható, hogy az Szt. 33. §-a által aktív korúak ellátására jogosult, illetve a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylését megelőzően 16 hónapot tekintve, legalább 12 hónapig álláskeresőként volt regisztrálva a területileg illetékes Munkaügyi Kirendeltségen.

Ilyen hátrányos helyzetre vonatkozó tényező továbbá gyermek családjának elégtelen lakáskörülményei, ha megállapítható, hogy a gyermek lakókörnyezete szegregátumnak nyilvánított vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődési feltételek.

Bár Jászberény városhoz tizenkilenc külterület tartozik, név szerint *Zsombékos, Zagyvapart tanya, Újerdő tanya, Tőtevény tanya, Szent Imre tanya, Réti tanya, Peres, Öregerdő tanya, Neszúr tanya, Négy szállás, Necső, Meggyespele, Jb-Pórtelek Vasútállomás, Pórtelek, Hajta, Felsőmuszály, Érpárt tanya, Borsóhalma, Alsómuszály tanya*, ezek vonatkozásában nem beszélhetünk szegregátumokról.

Halmozottan hátrányos helyzetű, aki:

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult, esetében a fent meghatározott kritériumok közül legalább kettő fennáll, illetve nevelésbe vett gyermek, vagy utógondozói ellátásban részesül és tanulói jogviszonya fenn áll.

A gyámhatóság a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság elbírálásával együtt vagy azt követően kérelemre megállapítja a gyermek, nagykorú gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetének fennállását.

3.2. Hátrányos helyzetű gyermekek az óvodában

A halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek eredményesebb felzárkóztatásának, esélyegyenlőség megteremtésének egyik kulcsmozzanata, hogy 3. életévük betöltésétől óvodáztatásuk megvalósuljon. Szakmai tapasztalatom alapján azonban a halmozottan hátrányos helyzetű családok gyermekeik vonatkozásában az óvodai nevelést sok esetben késve kezdik meg, illetve nem kellő feladattudattal kezelik azt, gyermekeiket rendszertelenül járatják óvodába.

A hátrányos helyzetben lévő családoknál további problémát jelent a komoly anyagi hiátus, mellyel küzdenek, ennek vonatkozásában problémát jelenthet a gyermek óvodai ellátásának anyagi vonzata, ami érintheti a tisztasági szerek megvásárlását, a délutáni pihenéshez szükséges ágynemű megvételét, tisztántartását, a tanulmányi kirándulások költségét, a reggeli étkezések költsége, illetve az életkorilag szükséges, az időjárásnak megfelelő ruházat előteremtését. Ez a pénzhiány eredményezheti, hogy a szegényebb családok gyermekeiket nem szívesen járatják óvodába (Havas, 2006).

Gyakori problémaként merül fel, hogy a hátrányos helyzetű családok gyermekei rendszeresen küzdenek higiéniai problémákkal, akár fejtetvességgel, elhúzódó betegséggel, a rossz táplálkozásból fakadó közérzeti problémákkal (Havas - Liskó, 2006). Kérdés, hogy az óvoda milyen arányban képes pedagógiai eszközeivel hatékonyan megvalósítani e gyermekek élethelyzetükből adódó hátrányainak csökkentését. Amennyiben a fent említett hátrányok csökkentése nem valósul meg az óvodában, akkor az iskolakezdés és az iskolába való beilleszkedés súlyos, akár helyrehozhatatlan kudarckokat generál.

A hátrányok leküzdésének alapvető feltétele a hátrányos helyzetű családok és a nevelési intézmények szoros és jó kapcsolata. A szülők gyakran bizalmatlanok mind az intézménnyel, mind a többi óvodás családdal szemben, ennek oka lehet a kommunikáció hiánya, illetve rossz működése, az előítéletek vélelmezése.

A hátrányos helyzetű családok legnagyobb félelme a hátrányos megkülönböztetés, mely őket és gyermekeiket érhetik, mely alapvető bizalmatlanságot szül. Ennek a bizalmatlanságnak feloldásában jelentős szerep hárul az óvodapedagógusra, akinek olyan elfogadó attitűdöt kell képviselnie, amely ezeket a félelmeket oldani tudja. Az óvodai légkör olyan összetett

hatásrendszer, mely meghatározza a gyermekek élményszerzésének folyamatát, óvodai közérzetét és végső soron a fejlesztési, nevelési folyamatok összességét.

Az óvodai légkör oda-visszaható folyamat, hiszen a gyermek annak nemcsak passzív részese, hanem aktív alakítója is. A meleg, befogadó légkörben a gyermek otthonosan mozog, kortárskapcsolatai és felnőttekhez fűződő kapcsolata optimálisan valósul meg, miközben a gyermek biztonságos közegben érzi magát. A gyermek mindenkori elvárása, hogy elfogadják őt, és hogy szeretve legyen, hiszen csak az a személy tanul meg jól szeretni, aki szeretve van.

Az egyén társadalmi lényéből adódva a társas kapcsolatok, érintkezések rendszerét, szabályait az óvodai nevelés útján is továbbmélyíti, tanulva a kommunikáció és együttműködés szabályrendszerét, mely a közösségi érintkezés egysége. Az óvoda a családi, primer szocializációs folyamatokat továbbstrukturálja, értékhordozó, értékközvetítő szerepet lát el. (Farkas és Klein, 2007)

Emil Durkheim a nevelést módszeres szocializációként fogalmazta meg, miszerint *„a nevelés, az a ráhatás, amelyet a felnőtt generációk gyakorolnak azokra, akik még nem érettek a társadalmi életre. Feladata, hogy kialakítsa és fejlessze a gyermekben azokat a testi, szellemi és kulturális képességeket, amelyeket elvár tőle a politikai társadalom és speciálisan az a sajátos környezet, amelybe tartozik.”* (Durkheim, 1980:19)

A kisgyermekek játékaiban, foglalkoztatásában már partnereket találnak csoporttársaikban, beilleszkednek az intézmény rendszerébe, szabálytudatuk még inkább érésnek indul, mint otthoni közegükben. A gyermekek új kapcsolatokat alakítanak ki családjukon kívüli felnőttekkel, az óvoda pedagógusaival, dolgozóival, illetve társaikkal.

Az óvodai nevelés országos alapprogramja meghatározza az óvodai nevelés feladatait. Az alapprogramban meghatározott feladatok középpontjában az óvodáskorú gyermek testi-lelki, értelmi szükségleteinek kielégítése és fejlesztése áll. Az óvodai nevelés feladata a befogadó légkör megteremtésével az esélyegyenlőtlenség csökkentése mellett, a meglévő előítéletek oldása, az újabb előítéletek kialakulásának megelőzése, a felzárkóztatás megvalósulása, a hátrányok csökkentése. Az óvoda további célja szülők segítése a szülői szerep eredményesebb betöltése érdekében, a gyermekek szociális helyzetének lehetőség szerinti javítása, a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek fejlesztése. (Kósa, 2007)

„A hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermeknek joga van ahhoz, hogy fokozott segítséget kapjon a fejlődését hátráltató körülmények leküzdéséhez és esélyeinek

növeléséhez.” (1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról **6. § (2.a) bek.**).

„Az óvodai nevelés célja az, hogy elősegítse az óvodások sokoldalú, harmonikus fejlődését, a gyermeki személyiség kibontakozását, a hátrányok csökkenését, az életkori és egyéni sajátosságok valamint az eltérő fejlődési ütem figyelembevételével (ideértve a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek ellátását is)” (363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról).

„Kiemelt figyelmet igénylő gyermek, tanuló: a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, tanuló”(2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4.§ (13. b).bek.).

Többek között ezek azok a jogszabályi rendelkezések, melyek alapján az óvodai nevelés feladata a befogadó légkör megteremtésével az esélyegyenlőtlenség csökkentése mellett, a meglévő előítéletek leépítése, az újabb előítéletek kialakulásának megelőzése, a felzárkóztatás megvalósulása, a hátrányok csökkentése. A szülők segítése a szülői szerep eredményesebb betöltése érdekében, a gyermekek szociális helyzetének lehetőség szerinti javítása, a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek fejlesztése. A hátrányos helyzetből származó lemaradások sikeresen ellensúlyozhatóak lehetnek szakszerű, a gyermek társadalmi helyzetére érzékeny pedagógiai szemlélettel és nevelési módszerekkel.

A gyermek szocializációjában alapvető fontosságú a család, majd az óvoda feladata, szerepe. Amennyiben a családi nevelés rendszere hiányos vagy a családi, szociokulturális környezet kedvezőtlen hatású, a gyermek hátrányos helyzetű, felértékelődik az óvodai nevelés kompenzáló szerepe. A hátrányos, vagy halmozottan hátrányos gyermekek elemi alapkészségeik fejlettsége már az óvodában jelentősen elmarad a kedvezőbb körülmények között nevelkedő társaikéhoz képest, tanulási motivációjuk alacsonyabb társaikénál.

Az óvoda alapvető szocializációs szerepén (szokások és normarendszer megalapozása, következetes napirend kialakítása, melyben átláthatóak és egyértelműek a szabályok) túl, az inkluzív nevelési mód eredményesebbé teszi az egyéni felzárkóztatás eszközrendszerét, valamint modellezi a társadalom sokszínűségének hatékony kezelését (Babusik, 2003).

4. Roma gyermekek sajátos helyzete az óvodai nevelésben (szocializáció sajátosságai, identitása)

A roma gyerekek majdani iskolai beilleszkedésének és eredményes tankötelezettségének szempontjából meghatározó jelentőséggel bír az óvodáztatás (Babusik, 2003). A roma családok gyermekeinek sajátos szocializációja során közvetített kulturális minták, a normarendszer, nyelvi szocializáció különbözősége a többségi társadalomban élő gyermekekétől, valamint a jellemzően késői és rövidebb időre korlátozódó óvodai részvétel alapvetően befolyásolják a szociális beilleszkedést.

A szocializáció elsődleges terepe a család. A roma gyermekek családi és intézményes szocializációja, az eltérő szociokulturális normarendszer, a kisebbségi szokások és a többségi elvárások először az óvodai képzés során ütköznek. (Császár, 2013)

A hagyományos cigány közösségekben nevelkedő gyermekekkel foglalkozó szakemberek elsődleges észrevétele az, hogy az anya és gyermeke közötti kapcsolat folyamatos, mély kötődésről árulkodik, az anyák gyermekeiket nem hagyják magukra, minden tevékenységükben gyermekük mellettük van, általában közös ágyban alszanak.

A cigány édesanyák gyermekeiket amennyiben csak módjukban áll hosszú éveken keresztül a gyermek igénye szerint bármikor és bárhol megszojtatják. A szoptatást időkeretekhez nem kötik, ami abból fakad, hogy gyermekeiket nem hagyják sírni, rögtön megvigasztalják őket. Ezekben a családokban más szabályozott tevékenység sem működik (az étkezési, tisztálkodás, alvási rend), tevékenységeiket kedvük, szükségleteik határozzák meg. (Szabóné, 2002)

Gyermekeik nevelésére leginkább a következetlenség, ráhagyó attitűd jellemző, a gyermekekre az ösztöneik követése jellemző, úgy kisebb, mint nagyobb korukban is. A gyermekek életkoruk előbbre haladtával egyre követelőzőbbé válnak szüleikkel, főleg az édesanyával szemben. A szülők az általános szóhasználatban vett nevelést sem tartják. A cigány szülők általában nagyközösségben élnek, így a közösség egészének életvitelét veszi át a cseperedő gyermek. A gyermek mozgásában teljes szabadságot élvez a tagok lakóingatlana között, tevékenységeiben függetlenség jellemzi. (Szabóné, 2002)

A cigány közösség tagjai tulajdonukat megosztják a közösséggel, igazán az „enyém-tiéd” alapelv nem jelenik meg gondolkodásukban. Életük nagy részét a külső, közös térben élik, a szabadban, az utcákon, ahol folytonos mozgásban vannak. Ezen családok lakóépülete általában szűkös, sok esetben csak egy lakószoba áll rendelkezésre egy többgyermekes család számára is, félrehúzódásra nincs tér, a zsúfolt helyen való együttélésből fakadó feszültségeket a külső közösségi tér oldja.

A közösséget rokoni kapcsolatok köti össze, mely gyakran ugyan konfliktusos, azonban probléma esetén a szolidaritás jellemzi a csoport egészét. A teljes szabadságban, felnövekvő, szankciókkal nem találkozó gyermek, akinek vágyai szükségletei azonnali kielégítést nyernek, az óvoda házirendjébe, szabályrendszerébe nehezen vagy egyáltalán nem tud beilleszkedni, mely iskoláztatását is végigkísérő körülménnyé válik.

Az óvoda intézménye az a színtér, ahol a nevelésből fakadó hatalmas különbségek leginkább oldásra kerülhetnének, hiszen az iskola ezekre a berögzült szocializációs elemekre már kevésbé tud reagálni az oktatási keretek között. Az óvoda feladata, hogy hidat képezzen az intézményi szabályrendszer és a családban kialakított rendszertelen életmód között, amennyiben ezt a feladatot betölti az óvoda, úgy a gyermek beilleszkedése sikeressé válhat (Császár, 2013).

Ennek tükrében pótolhatatlan, egyedülálló az óvodai nevelés esélyegyenlőséget előmozdító attitűdje a hátrányos helyzetű és cigány gyermekek számára, ami a szociokulturális eltérések kompenzálását, a többségi társadalom által felállított elvárásoknak való megfelelést segíti elő. A cigány gyermekek beilleszkedési problémái továbbá adódhatnak a saját környezetükben használt nyelvi (cigány nyelv /romani, beás/), nyelvhasználati eltérésből is.

A gyermekeknél fellépő nyelvi hátrány a családjukban elsajátított eltérő nyelvi mintából adódhat. A cigány közösségek nyelvhasználata általában sokkal inkább szenvedélyesebb, érzelmekkel áthatottabb, hangosabb, mint a többségi közösségé, ami szintén problémát okozhat az óvodai csoportban. Ezek a hátrányok, eltérések a pedagógustól előítélet-mentes, a cigány kultúra sajátosságait ismerő szakmaiságot követel. (Szabóné, 2002)

5. Gyermekvédelem az óvodai munka során

A gyermekek joga, hogy testi, lelki, értelmi fejlődésük optimálisan teljesüljön, ebben felelőssége van nem csak minden szülőnek, hanem a gyermek oktatási-nevelési intézményének is. A gyermekvédelmi munkának elsősorban preventívnek, megelőző jellegűnek kell lennie, mely nem hagyja kialakulni a gyermek veszélyeztetettségét. A feladatelvégzéshez szükséges a humánus, illetve segítőkészség, mellyel, a problémákkal küzdő családokat, gyermekeket támogatni tudja a szakember.

Mindennapjainkban egyre több problémával küzdő családot látunk, gyakori a kisgyermekes családoknál kialakult kapcsolati probléma és a válás, mely csonka családok létrejöttét eredményezi. Túlhajsolt, stresszel teli világunkban a gyerekekre általában nem jut elegendő minőségi idő, életvezetési, értékvesztési problémákkal szembesülnek az óvodapedagógusok a területen. Sok kisgyermekes család küszködik anyagi hiányokkal, adott esetben munkanélküliséggel, például kizárólag ellátásokból oldja meg létfenntartását (segély, családi pótlék, gyés).

A negatív tényezők, feszültségek, amelyek érik a családot az óvodás gyermekben is éreztetik káros hatásukat, amely magatartásproblémaként, illetve más formában is jelentkezhetnek.

Az óvodáskorú kisgyermek tekintetében a gyermekvédelem szinte legfontosabb jelzőrendszere az óvoda, a gyermekkel való személyes kontaktusából adódóan. Példaként az óvodapedagógus a gyermekek minden öltözésénél láthatja, ha rajta megmagyarázhatatlan külsérelmi nyomok, különös sérülések vannak. Az óvodás szeretetteljes, elfogadó légkörben elmondja óvodapedagógusának, hogy nem reggelizett, mert nem volt otthon ennivaló. A jó megfigyelési képességgel rendelkező szakember érzékeli, ha a gyerek különösen agresszív, ha szorong, ha szomorú, ha megmagyarázhatatlanul sokat hiányzik, ez csak néhány példa, azoknak a jeleknek a halmazából, amelyek utalhatnak arra, hogy a gyermek életében fennálló egyensúly időszakosan megszűnt, a család valamilyen traumatikus élményen, krízis helyzeten megy keresztül.

A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szóló 1997. évi XXXI. törvény 5.§-a ekképpen határozza meg a veszélyeztetettség fogalmát:

A veszélyeztetettség olyan magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében létrejött állapot, ami a gyermek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését gátolja.

Az a személy, aki a gyermek személyiségfejlődését akadályozza, a gyermek fejlődését veszélyezteti.

A gyermek és ifjúságvédelem megvalósulásáért az intézmény vezetője felel, azonban nemcsak az igazgató és az általa megbízott gyermekvédelmi felelős feladata, hanem minden pedagógusnak kötelezettsége a gyermekek védelme.

A preventív, megelőző gyermekvédelem megvalósulása csak abban az esetben lehet optimális, ha a pedagógus ismeri a gyermek személyiségét, életkörülményeit, kapcsolatban áll a gyermek családjával. Amennyiben gyermek és pedagógus között mélyreható kapcsolat áll fenn, úgy a nevelő megértésével, segítő attitűdjével oldhatja, megelőzheti a problémák, adott esetben a gyermek által átélt traumák bekövetkezését. A traumát átélt gyermeknél pedig segíthet a trauma vagy gyászfeldolgozásában, a probléma elmélyülésének megelőzésében.

A gyermekek életkörülményeinek megismerésében segítségünkre lehet a gyermek családjánál végzett családlátogatás, a gyermekkel, szülőkkel, testvérrel és egyéb közeli rokonnal folytatott személyes megbeszélés, amennyiben a gyermek más szakemberrel is kapcsolatban áll elengedhetetlen a szakmaközi konzultáció.

Ezek az információk szükségesek ahhoz, ha gyermek problémáira adekvát, megfelelő segítséget tudjon megszervezni a pedagógus, ami adott esetben egyéni fejlesztést, más esetben jelzési kötelezettséget foglal magában a szakszerű problémamegoldás érdekében. A pedagógusnak jelzési kötelezettsége van a helyileg illetékes Gyermekjóléti Szolgálat felé, amennyiben olyan problémát érzékel a gyermekkel kapcsolatban, mely meghaladja szakmai kompetenciahatárait.

A pedagógus kötelességei

A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről a következőként határozza meg a pedagógus kötelességeit (62. §):

„A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, oktatása, óvodában a gyermekek Óvodai nevelés országos alapprogramja szerinti nevelése, iskolában a kerettantervben előírt törzsanyag átadása, elsajátításának ellenőrzése, sajátos nevelési igényű tanuló esetén az egyéni fejlesztési tervben foglaltak figyelembevételével. Ezzel összefüggésben kötelessége különösen, hogy

a) nevelő és oktató munkája során gondoskodik a gyermek személyiségének fejlődéséről, tehetségének kibontakoztatásáról, ennek érdekében tegyen meg minden tőle elvárhatót, figyelembe véve a gyermek egyéni képességeit, adottságait, fejlődésének ütemét, szociokulturális helyzetét,

b) a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel egyénileg foglalkozzon, szükség szerint együttműködjön gyógypedagógussal vagy a nevelést, oktatást segítő más szakemberekkel, a bármilyen oknál fogva hátrányos helyzetű gyermek, tanuló felzárkózását elősegítse,

c) segítse a tehetségek felismerését, kiteljesedését, nyilvántartsa a tehetséges tanulókat,

d) előmozdítsa a gyermek, tanuló erkölcsi fejlődését, a közösségi együttműködés magatartási szabályainak elsajátítását, és törekedjen azok betartatására,

e) egymás szeretetére és tiszteletére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre, környezettudatosságra, egészséges életmódra, hazaszeretetre nevelje a gyermekeket, tanulókat,

f) a szülőt (törvényes képviselőt) rendszeresen tájékoztassa a tanuló iskolai teljesítményéről, magatartásáról, az ezzel kapcsolatban észlelt problémákról, az iskola döntéseiről, a gyermek tanulmányait érintő lehetőségekről,

g) a gyermek testi-lelki egészségének fejlesztése és megóvása érdekében tegyen meg minden lehetséges erőfeszítést: felvilágosítással, a munka- és balesetvédelmi előírások betartásával és betartatásával, a veszélyhelyzetek feltárásával és elhárításával, a szülő - és szükség esetén más szakemberek - bevonásával,

h) a gyermekek, a tanulók és a szülők, valamint a munkatársak emberi méltóságát és jogait maradéktalanul tiszteletben tartsa, javaslataikra, kérdéseikre érdemi választ adjon.”

Minden óvodapedagógus általános feladata, hogy szakértelmével segítse a gyermekek óvodai közösségbe való beilleszkedését, képességeiket folyamatosan fejlessze, képességei kibontakoztatásában segítse, a gyermek szocializációja során szerzett esetleges hátrányokat a családdal együttműködve csökkentse. Amennyiben a gyermek veszélyeztetettségét észleli, úgy kötelessége arra reagálni, amennyiben saját hatáskörben nem megoldható problémát érzékel, úgy kötelessége jelezni az intézmény gyermekvédelmi felelőse felé. Részt kell vennie a gyermekek hátrányos helyzetének és a veszélyeztetettség kialakulásának megelőzésében, adott esetben megszüntetésében.

Az óvodapedagógusnak észlelnie kell a gyermekek viselkedésében beálló pozitív, illetve negatív változásokat. Továbbá figyelembe kell vennie a gyermeket, szüleit megillető jogokat, azt tiszteletben kell tartania. A gyermekek egészséges fejlődése érdekében kapcsolatot kell tartania a helyi illetékes Védőnői Szolgálat, egészségügyi szűrővizsgálatok keretében.

Az intézmény közreműködik a gyermekek, veszélyeztetettségének megelőzésében, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetésében, oly módon, hogy együttműködik a gyermekjóléti szolgálattal, a gyermekjogi képviselővel, valamint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó intézményekkel és hatóságokkal. (20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet, 129. §)

Figyelemmel kell kísérnie a gyermekek óvodai nevelésének rendszerességét, szükség esetén jelzéssel kell élnie a hiányzások magas számát illetően a helyi Kormányhivatal Gyámhivatala és Gyermekjóléti Szolgálat felé. Tájékoztatást kell nyújtania a rászorult családoknak a megfelelő támogatásokhoz való hozzáférés lehetőségéről.

Eszközeivel, szaktudásával, más szakemberekkel való kooperálással segítséget kell nyújtania a gyermek családban történő nevelkedésének megvalósulásához. A családot támogatnia kell a szülői szerepek eredményes kiteljesülésében. Tájékozottnak kell lennie a gyermekvédelem rendszerével intézményen belül és kívül. Munkája során ki kell terjesztenie a preventív gyermekvédelmet minden nevelése alá tartozó gyermekekre. Folyamatos kapcsolatot kell tartania intézménye gyermekvédelmi felelősével. A családdal kapcsolatos titoktartási kötelezettségének minden esetben eleget kell tennie, ameddig az nem sérti a gyermek jogait.

A gyermekvédelmi felelős az intézmény vezetőjének megbízásából koordinálja, összehangolja a gyermekvédelmi munkát az intézményen belül a tanév kezdetétől, annak végéig. A gyermekvédelmi felelős személyesen tart kapcsolatot a gyermekvédelem rendszerével, a gyermekvédelmi tanácskozásokon, jelzőrendszeri értekezleteken, esetmegbeszéléseken megjelenik, az ott elhangzottakról tájékoztatja kollégáit, továbbá kapcsolatot tart fenn a Gyermekjóléti Szolgálat, a Védőnői Szolgálat, a helyi Polgármesteri Hivatal Szociális Osztályával. Az óvoda intézményének kötelessége a hátrányos, halmozottan hátrányos, veszélyeztetett gyermekekről nyilvántartást vezetni.

6. Esettanulmány

6.1. Kutatási módszer és kutatási kérdés

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy vannak-e eltérések, hiátusok a hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek óvodai nevelésének elmélete és gyakorlata között.

Annak bemutatására, hogy mekkora problémákat vet/vethet fel a nem megfelelően megvalósuló gyakorlat, szemléletesebbnek éreztem egy konkrét esetbemutatáson keresztül rávilágítani, mint arra vonatkozó felmérést végezni, hogy mennyi ilyen jellegű eset fordul elő. A kutatás célja nem a hiányok mennyiségi feltárása, hanem az intézkedés hiányából fakadó minőségi következmények súlyosságának mélyreható bemutatása. Gyermekvédelmi szakemberként 2008 óta dolgozom a Jászság területén. A gyermekvédelem gyakorlata mutatja, hogy a kutatásban leírt esettanulmány nem egyedi eset. Amennyiben az óvoda, mint a családi utáni első szocializációs színhely nem tárja fel, és nem kezeli komplexen a gyermekek fejlesztését, úgy további, halmozott problémákhoz vezethet a tanulmányi előmenetel megvalósulásában.

A vizsgált eset feltárására interjút vettem fel az érintett szakemberekkel – a gyermek óvodapedagógusával, Péter előző és jelenlegi osztályfőnökével, és a gyermek édesapjával, az interjúk a dolgozat mellékletében találhatók.

6.2. Esetbemutatás

Péter, 7 éves cigány származású kisfiú esetét az általános iskola jelezte a gyermekjóléti szolgálat felé a gyermek iskolai tanulmányainak megkezdését követően, 2012 októberében. Az oktatási intézmény tájékoztatása szerint a gyermek 1. osztályos tanulóként kezdte meg a tanévet, azonban osztályközösségbe képtelen volt beilleszkedni, társai kiközösítették, az osztályközösségben peremhelyzetre került. A pedagógus tájékoztatása alapján a gyermek nem volt szobatiszta, több esetben előfordult, hogy székletét nem tudta tartani, a mosdóhasználatban nem volt önálló, beszédfejlődése a három éves gyermek szintjén megrekedt, szinte csak egyszavas válaszokat adott, amennyiben szóra lehet bírni, mivel sok esetben nem, vagy nem adekvátan válaszolt társainak, nevelőinek. A tanuló a mozgásfejlődés területén súlyos lemaradásokkal küzdött,

lábujjhegyen járt. A gyermek a szemkontaktust nem tartotta, nyelve folyamatosan kilógott a szájából.

A gyermekjóléti szolgálat munkája, az eset feltárása során az alábbi problémák kerültek felszínre:

A család következetlen, túlóvó, a gyermeket önállóságban gátló nevelési eszközöket alkalmazott. A család a gyermek problémáit saját eszközeivel próbálta ugyan enyhíteni, azonban arra való törekvéseik, hogy a gyermek önálló feladatvégzést valósítson meg – értem itt az öltözködés, egyedül megvalósuló étkezés, önálló WC használat, házi feladat – nem is voltak. A családtagok legtöbbször ölbe vették a gyermeket, akár az utcán, akár otthon, házi feladatát ők készítették el, nem segítve a gyermek logikus gondolkodásának kialakulását, feladattudatának érését. A családtagok, főként az apai nagyszülő és az apai nagynéni mindenben kiszolgálták a fiú igényeit, öltöztették, fürdették, mosdóhasználatát során elvégzendő tevékenységeket megcsinálták helyette.

A család vonatkozásában feltárássra került továbbá, hogy a gyermeket egyedül neveli ismeretlen eredetű (kivizsgálatlan) mentális zavarokkal küzdő édesapja. Az apa 2012 októberében rossz mentális állapotban volt, állandó hallucinációk gyötörték.

A hallucinációk többsége üldözéses téveszmék, hallucinációk formájában jelentkezett, (véres disznófejeket látott a falon, úgy vélte a titkosrendőrség figyeli őt, akik ott vannak a lakásban is, a televízió mögött vagy éppen a másik helyiségben).

Az édesapa otthonában teljes elszigeteltségben élt, nem mozdult ki onnan, idegenek előtt is elfutott, félt tőlük, így a segítő szakember előtt is. Ebben a - pár hónapig tartó állapotban fia ellátását semmilyen szinten nem tudta megoldani, együttműködést nem mutatott sem a Gyermekjóléti Szolgálattal, sem problémájának, illetve fia problémájának rendezésében.

Az édesapa segítségére családja volt ebben az időszakban: szülei, az apa nagykorú testvérei, és az apa nagykorú lánya volt, akik felvállalták, hogy a gyermeket ellátják, míg erre az apa mentális állapota miatt alkalmatlan.

Az apa fizikális veszélyt nem jelentett környezetére, azonban a szülő pszichés állapota vélelmezhetően negatív hatást gyakorolt a gyermekre. A gyermeket a nagyszülők és a nagynéni gondozták, nevelték, édesapjával nem hagyták egyedül, közös tevékenységüket kontrollálták.

6.3. A család bemutatása

Anyagi helyzet, lakókörülmények

Az apa általános iskolai végzettséggel ugyan rendelkezik, azonban azt a helyi Gyógypedagógiai Tagozatú Iskolában szerezte meg tanulási zavarai okán.

Az esetfeltárás idejében az édesapa közfoglalkoztatott volt, azonban mentális zavarainak következtében állását elveszítette, minden ellátástól elesett.

A család anyagi helyzete igen leromlott miután Péter édesapja is munkaképtelenné vált, a család így csak szociális segélyekből és az apai nagypapa nyugellátásából (80.200 forint) élt.

A családban az egy főre jutó jövedelem nem haladta meg a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegét.

A család Jászberény belterületi részén családi házas övezetben, sajáttulajdonú házban lakott. Az ingatlan 2 szobából, tágas konyhából, spejzből, fürdőszobából és közlekedőből állt. A családi ház belső része felújított, újszerű állagú, rendezett, tiszta volt, azonban a ház állaga romlófélben volt, mivel a család anyagi helyzetének szükségességét hitelekkel, személyi kölcsönökkel próbálta időszakosan rendezni, így adósságspirálba kerültek. Sok pénzt áldoztak a külsőségekre, ugyanakkor anyagi helyzetük időszakosan olyan súlyossá vált, hogy a tél elején fűtés nélkül maradtak. 2012 nyarán a gázszolgáltatást a családi házban kikapcsolták tartozás felhalmozódása miatt, a Gyermekjóléti Szolgálat adomány tüzelővel segítette a családot, a rokonoktól 2 használt kályhát kaptak kölcsön, mellyel a téli időszak végéig a lakószobákat fűthették.

A család kapcsolatai, családon belüli viszonyok

Petike nagynénjéhez, nagyszüleihez, nagybátyjához, nagykorú testvéréhez és édesapjához is kötődött. Abban az időszakban, amikor az édesapa nem volt képes ellátni gyermekét mentális problémái miatt, a gyerekekről elsősorban a gyermek nagynénje gondoskodott. Petike életében ebben az időszakban mind funkcionálisan, mind érzelmileg az anya szerepét töltötte be az apai nagynéni.

A gyermeknek kiskora óta nem volt kapcsolata sem külön élő édesanyjával, sem két (az édesanyjával élő) bátyjával, családja azon részét csak a városban, véletlenszerűen láthatta. A

gyermek bátyjai is tanulási zavarokkal küzdöttek, azonban csak Petike esetében nyert bizonyosságot, hogy enyhe fokú értelmi fogyatékossgal küzd.

A család összetartó, elmondásuk szerint a legnagyobb értéket családjukban a gyermek jelenti, Pétert erejükön felül is ellátták, gondozták, igyekeztek megóvni a problémáktól, a nélkülözéstől.

Petike külső, belső tulajdonságainak jellemzése:

Vékony testalkatú, rendezett megjelenésű cigány származású kisfiú. Viselkedése szociális éretlenséget mutatott kortársaihoz képest, válaszai sok esetben nem voltak adekvátak. Mondatokat nem volt képes alkotni, beszéde nem mutatott tisztaságot, nem mindig lehet érteni, amit mond, ezt a problémát a családtagok is megfogalmazták.

A szemkontaktust ritkán tartotta a segítő szakemberekkel, pedagógusokkal, figyelme ritkán volt felkelthető. Ugyanakkor mozgékony, otthoni közegében felszabadult.

A gyermek éretlen volt abban a viszonylatban, hogy saját tevékenységeiben (WC használat, öltözködés) nem volt képes önállóságra.

A gyermek élelmezése biztosított, ruházata rendezett volt. Petike saját, külön szobával nem rendelkezett, nagynénjével és édesapjával osztotta meg a lakószobát, nagynénjével közös ágyban aludtak. A gyermek játékokkal, szükséges tanszerekkel rendelkezik.

6.4. A család és a gyermek viszonya a köznevelési intézményekkel

A gyermek négy tanéven keresztül járt ugyanabba az óvodai intézménybe. A gyerekjóléti szolgálat visszamenőlegesen igyekezett feltérképezni a gyermek óvodai éveit, kötődéseit, a család és az óvoda viszonyát.

Az édesapa, valamint az életközösségben élő felnőtt rokonok egybehangzóan úgy számoltak be az óvodai évekről, hogy problémamentesek voltak. A pedagógusok nem „panaszkodtak” a gyermekre, elfogadták őt. Az apa, a nagymama, és a nagynéni is úgy érezték, az a gyermek igazi közege, ahol szeretik, ahol „nem mindenért a családot hibáztatják, az se volt gond, hogy cigányok vagyunk” mondták.

Az óvodai közeg a felszínen annyira pozitív érzéseket keltett a családban, hogy az iskolába kerüléskor felmerülő problémákért a családtagok egyértelműen az iskolát hibáztatták. „mindenbe

beleköt a tanító néni, nem tetszik neki, hogy el kell menni vele a vécére, még azért is csúfolja, hogy kilóg a nyelve a szájából, bolondnak is nézik” panaszolta a gyermek nagynénje.

A család nem érzékelte, nem fogadta el azt, hogy a felszínen befogadónak tűnő, ám a gyermek mentális és fejlődésbeli súlyos lemaradásaiból következően inkább közömbös óvodai közeg nem szolgálta a gyermek valós érdekeit.

A gyermek volt óvodapedagógusai arról számoltak be, hogy Petikét szerették, elfogadták, mind a pedagógusok, mind a gyerekek. Ugyanakkor azt is elmondták, hogy Petikével nem játszott a csoportból senki, de „eltűrték, hogy ott van”. A gyermek szakvizsgálatai során feltárt súlyos fejlődésbeli lemaradások, a megállapított fogyatékoság kapcsán a pedagógus elmondta, hogy értetlenül áll a diagnózisok előtt, meglátása szerint a gyermek lemaradásai hiányos szocializációjából, illetve elhanyagolt otthoni környezetéből erednek és nem olyan súlyúak, hogy indokolt lenne egy eltérő tantervű iskolába járnia.

Petike a gyermekjóléti szolgálattal való kapcsolat kezdetén a 2012/2013-as tanévben normál tagozatú osztályközösségben kezdte meg tanulmányait 7 éves korában. Petike családja és az iskola viszonya konfliktusos volt, a gyermek pedagógusait kritizálták a családtagok, több esetben becsmérelték őket, a nevelők iránymutatását, javaslatait nem fogadták el. A család és az oktatási intézmény között a gyermekjóléti szolgálat több esetben közvetített szakmai eszközeivel. Ezen közben felszínre került az a probléma, hogy a kialakult rossz viszonyért nem csupán a gyermek családja volt felelőssé tehető. Ide vezetett az a körülmény is, hogy az iskola nem volt elfogadó a gyermekkel szemben, a kisfiú jelenléte teher volt a többségi pedagógusok számára. Az osztályfőnök nem tudott, és nem is kívánt eredményesen segítséget nyújtani a gyerekeknek, a tanuló lemaradásainak, problémáinak helytelen kezelése a gyermeket az osztályközösségben pellengérré állította, megalázást eredményeztek az iskolaközösség részéről.

A gyermek rettegve, sírva indult el az iskolába, semmilyen szinten nem volt komfortérzete az alatt a közel hat óra alatt, amit az oktatási intézményben töltött, több esetben próbált onnan elszökni. Agresszivitása fokozódott, a bevizelés gyakoribbá vált az alatt az időszak alatt, amit az oktatási intézményben töltött.

A családot eleinte nagyon megviselte az iskolaváltás. Azt a tényt, hogy a szakértői vizsgálat eredményeképpen a gyermeknek sajátos nevelési igényű, enyhe értelmi fogyatékos tanulók oktatását ellátó általános iskolát jelöltek meg, mint adekvát oktatási intézményt, a család eleinte

szégyenbélyegnek tartotta, nem voltak hajlandók szembesülni azzal, hogy gyermek szükségletei eltérnek a többségi gyermekekétől.

Értetlenül álltak az előtt, hogy ha a gyermeket az óvoda el tudta fogadni, ha ott senkit nem zavartak „furcsaságai”, nem tartották őt fogyatékosnak. akkor most hogyan lehet, hogy mégis eltérő tantervű iskolába kell járnia. Az édesapa sokáig hibáztatta az első –normál tagozatú- iskolát, úgy érezte, az ottani problémákról „borult ki a gyerek, és azt hitték róla, hogy fogyatékos”.

A család ellenállását az eltérő tantervű oktatási intézmény hatékonyan, sikeresen kezelte. Az osztályfőnök több alkalommal tett családlátogatást a gyermek lakóhelyén, kitartóan kezdeményezett, hiszen az édesapa az első három alkalommal be sem engedte őt otthonukba. A személyes kapcsolat a szülővel több beszélgetést követően azt eredményezte, hogy az apa kezdett bizalmat érezni a pedagógus iránt. A mérleg nyelvét végső soron az billentette át, hogy a család egyértelműen észlelte a gyermek viselkedésében, közérzetében bekövetkező pozitív változásokat. Tapasztalták Petike folyamatos önállósodási kísérleteit, azt a tényt, hogy a gyermek az első hetet követően szívesen és lelkesen ment iskolába, hogy otthoni viselkedése is kiegyensúlyozottabbá vált. Az édesapa azt mondta, hogy a „tanító néni szereti Petikét, meg is szokta ölelni”.

A család annak következtében, hogy elkezdtek megbízni a pedagógusokban (akik ezért a bizalomért hajlandók voltak dolgozni), kezdte elfogadni a gyermek státuszát, problémáit is. A beszélgetések során egyre kevesebb volt a nosztalgikus utalás az óvó nénikre, sőt egy alkalommal a nagymama úgy fogalmazott, hogy „megúszhatta volna azt a sok csúfolkodást, ha az óvodában észreveszik, hogy baj van a fejével”.

A Tanulási képességeket vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság álláspontja:

Petikéről a Tanulási képességeket vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság állapította meg fogyatékoságát, illetve annak fokát, a vizsgálatra csak harmadik alkalommal jelent meg az édesapa és gyermeke, mivel az apát sokára lehetett csak meggyőzni arról, hogy gyermeke érdekét szolgálja, ha a vizsgálat eredményeképpen speciális segítségben részesülhet.

Sajnos az iskola jelzésétől számítva, mely 2012 októberében volt, a szakértői vizsgálatot csak 2013 júniusában tudták elvégezni, az időbeni csúszás a gyermek nehézségeinek elmélyülését, régi osztályközösségben peremhelyzetre kerülést és sorozatos iskolai kudarokat eredményezett.

A szakorvosi vizsgálat eredménye szerint enyhe mentális retardatio áll fenn Petike esetében.

A pszichológiai vizsgálat eredménye kimondta, hogy „az intellektuális képességek standardizált mérőeszköze szerint az eredménye IQ 52, ami a szubnormális övezet felső harmadába esik.

A kapott érték jelentősen elmarad az életkori átlagtól.

Összegzésként a tanuló a 2011. évi CXC. Számú Nemzeti Köznevelési Törvény 4. § 25. értelmében sajátos nevelési igényű:

- enyhén értelmi fogyatékos (pszichometriai szempontból)
- tanulásban akadályozott (gyógypedagógiai szempontból).”

A bizottság által javasolt intézkedések a következők voltak:

„A tanuló eddigi intézményes ellátása nem volt megfelelő. 2013 szeptemberétől tanulmányai folytatására kijelölték a sajátos nevelési igényű, enyhe értelmi fogyatékos tanulók oktatását ellátó általános iskola első osztályát (Gyógypedagógia tagozat).

Javaslat a különleges bánásmód keretében történő ellátásra:

- Komplex gyógypedagógiai megsegítése indokolt, javasolt.

Az iskolaváltást, majd az új közösségbe történő beilleszkedést követően a gyermek osztályfőnöke elmondta, hogy a szakértői vélemény, illetve az oktatási intézményben tapasztaltak alapján kizártnak tartja, hogy a gyermek problémái csupán az iskolába kerülést követően jelentkeztek. Elmondta, hogy mind az óvodapedagógusoknak, mind a gyermek esetében területileg illetékes védőnőnek, háziorvosnak, meglátása szerint észlelnie kellett volna a súlyos lemaradásokat.

Annak tükrében, hogy a gyermek rohamos fejlődésnek indult - részben az adekvát oktatási intézménynek, részben annak köszönhetően, hogy egyszerűen jól érzi magát az iskolában - a pedagógus vélelmezi, hogy amennyiben a gyermek korábban megkapta volna a szükségleteinek megfelelő egyéni fejlesztést, nem vesztett volna el egy évet, illetve sok megalázó, a gyermek számára rémisztő helyzetet megspórolhatott volna a család. Arról nem tudott egyértelműen nyilatkozni, hogy a gyermek egyéni fejlődésének ütemét milyen mértékben befolyásolták, vetették vissza a fentebb jelzett események, valamint az, hogy Petike nem kapta meg idejében a számára adekvát megsegítési formákat. Azt azonban elmondta, hogy saját meggyőződése alapján

a gyermek, évekkorábban juthatott volna el arra a szintre, ahol most, a szükségleteknek megfelelő környezet, fejlesztések hatására tart.

6.5 Információk a jelenlegi helyzetről

Az édesapa, mentális állapota javulást mutat, mivel az apa fia érdekeit nézve mégis együttműködött az egészségügyi szakemberekkel, mentális problémáit kivizsgáltatta, kezelte.

Az édesapa gyermeke oktatási intézményével jelenleg már napi szintű kapcsolatot tart fenn, az osztályfőnök tájékoztatása szerint az apa együttműködő, szülői értekezleteken megjelenik, a pedagógus fejlesztési javaslatait a szülő megfogadja, alkalmazza, gyermekét mindennap iskolába viszi és érte megy a tanítás végétével.

Bár a család beszámolójuk szerint anyagi problémákkal küzd, azonban a gyermek ellátása, gondozása anyagi lehetőségeikhez mérten jelenleg megfelelő szinten megvalósul, az édesapa újra munkát tudott vállalni.

A gyermek állapotának kivizsgálásával a család életében új szakasz kezdődött. A gyermek iskolát váltott, jelenleg olyan oktatásban, fejlesztésben részesül, amely szükségleteinek és további fejlődésének megfelelő. Péter osztályközösségében jól érzi magát, oda beilleszkedett, barátokat szerzett, jelenleg már 2. osztályos tanuló, akit pedagógusai nagyon pozitívan értékelnek.

Az osztályfőnök beszámolója alapján a tanuló rohamosan fejlődik, zárkózik fel társaihoz.

Rengeteget javult önálló képessége, mely a pedagógiai munka és a pedagógusban bízó család együttes eredménye. A család kiskorúval szembeni féltése, túlvágya már kisebb mértékű, nagy teljesítményként mutatható fel, hogy a gyermeket családja a szeretett pedagógussal elengedte tanulmányi kirándulásra, míg erre az előzményekben nem lehetett rábírni sem az édesapát, sem a gyermeket. A pedagógus elfogadó, segítő attitűdjé oly módon támogatta a családi nevelés realisabb megvalósulását, mely a gyermek testi, lelki, értelmi fejlődésének kulcsát adja. A pedagógus kiállt és kiáll a gyermek és családja mellett.

Az apa gyermeke érdekeit szem előtt tartva hozzá járult gyermeke kapcsolattartásához az édesanyjával és édesanyjánál nevelkedő testvéreivel. A beállt pozitív változások tükrében a gyermek egészséges értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődése a családi környezetben biztosított.

6.6. Esetbemutató összefoglalása

Összegezve elmondható a leírt esetről, hogy a gyermek elszeparált, hátrányos helyzetét az előzményekben nem jelezte az óvodai intézmény sem a szülő, sem a gyermekvédelmi ellátórendszer felé. Azok a jelek, problémák, amelyek még egy laikus szem számára is többé-kevésbé érzékelhetőek voltak, a szakemberek számára nem voltak elegendőek ahhoz, hogy a gyermek szakvizsgálatát (egészségügyi, mentális) kezdeményezzék.

A gyermek szakvizsgálatára több kísérlet után, csak 8 hónappal az iskolai problémák begyűrűzése után került sor, ennek értelmében első iskolai évét normál tagozatú iskolában kezdte meg, nem részesülve fejlesztésben. Petike óvodai évei gyakorlatilag úgy teltek, mintha egy normál szükségletű gyermek lett volna, bár kortársai már ebben az időszakban is kiközösítették csoportjukból, illetve egyéni fejlődésének szempontjából értékes éveket veszített. A gyermek családjának hátrányos helyzete, az édesapa hullámzó mentális állapota, az a körülmény, hogy a családtagok érdekérvényesítő képessége eszköztelenségükből fakadóan gyenge, esélytelenné tette annak lehetőségét, hogy a gyermek problémái, lemaradásai miatt a család szakvizsgálatokat kezdeményezzen, illetve szakszerű segítséget kérjen.

A gyermekkel kapcsolatos problémákat a családtagok úgy élték meg, mint egy általános nevelési nehézséget, pl.: az a helyzet, hogy a kisfiú 7 évesen is ölben viteti magát, nem tudja tartani székletét, nyelve állandóan kilóg a szájából, a család számára nem jelentett többet, mint amikor egy dackorszakban lévő kisgyermek állandóan egy bizonyos fajta édességet követel a bevásárláskor. A családtagok, az édesapa így nem tudtak érdemben segítséget nyújtani a gyermeknek, ezért a szakemberek szerepe még hangsúlyosabbá, felelősségteljesebbé kellett volna, hogy váljon.

A feltárt problémák súlyossága és mértéke alapján jogosan vetődik fel a kérdés, hogy Péter esetében a leírt problémák, veszélyeztető tényezők valójában miért nem lettek feltárva időben?

A gyermek helyzete, súlyos lemaradásai alapján egyértelmű, hogy Péter problémáit, halmozottan hátrányos helyzetét az óvodáztatás évei alatt is érzékelnie kellett a gyermekkel foglalkozó pedagógusoknak.

Hogyan alakulhatott volna Péter sorsa, ha már a gyermek óvodapedagógusai jelzik a gyermek és a család problémákkal terheltségét? Valószínű, hogy a gyermek nem ment volna végig azon az egy egész tanéven, míg sikerült számára megfelelő segítséget és intézményt találni. Nem érte volna a gyermeket annyi megaláztatás, annyi kudarc, aminek így ki volt téve. Vajon hagyta volna-e a magáért kiállni tudó, nem hátrányos helyzetű család, hogy gyermeke ilyen kálváriát járjon? Ez az eset is azt bizonyítja, hogy azon csoportok, melyek nem tudják érvényesíteni saját alapvető jogukat felemészthetnek a problémákban.

Az időben felismert problémakör a gyermek adekvát megsegítését eredményezte volna már az óvodában, így később az iskolában is előmozdította volna beilleszkedését, Péter iskolakezdésétől tankötelezettségét a neki megfelelő intézményben kezdhette volna, emiatt nem került volna sor évismétlésre, közösségből való kirekesztésre, iskolai kudarcokra.

Összegzés

A leírt esettanulmány és annak folytatása többféleképpen is értelmezhető.

Péter óvodába kerülésekor (3,5 éves) a következő tényezők, problémák voltak adottak:

- a gyermek halmozottan hátrányos helyzetű volt, ennek kritériumai (a szülő és családtagok munkanélkülisége, az apa alacsony fokú iskolai végzettsége)
- a gyermek és családja roma származású
- nehéz anyagi helyzetük tetten érhető volt munkaügyi státuszuk alapján
- a gyermek édesapja egyedülállóként gondoskodott fiáról, az anyával és külön élő testvéreivel egyáltalán nem volt a gyermeknek kapcsolata
- az édesapa gyógypedagógiai tagozatú iskolában teljesítette tankötelezettségét gyermekkorában, személyisége labilis volt, mentális problémákkal küzdött.
- a gyermek az óvodába való kerülésekor nem beszélt, lábujjhegyen járt, nyelve kilógott a szájából, nem volt szobatiszta, kapcsolatteremtő képessége rendkívül alacsony fokú volt, az óvodai csoportban kirekesztődött társai közül.

Az óvoda négy éven át nem érzékelte, vagy nem volt hajlandó tudomásul venni a problémákat, a gyermek eltérő ütemű, megtorpanó fejlődését.

Az a körülmény, hogy a gyermek családtagjai elfogadók, tisztelettudóak voltak az óvodapedagógusokkal, valamint Péter a maga módján kezelhető volt az óvodai csoportban vélelmezhetően ideális körülmény volt az intézmény számára, hiszen a hátrányos helyzetű, esetleg roma származású szülőktől, gyermekektől „nem ezt szokták meg.”

Mi állhat a „felelőtlen” tétlenség mögött?

- Az óvoda nem kívánta megbillenteni a kényes egyensúlyt, hiszen amennyiben felvetődik, hogy „valami nincs rendben a gyerekkel” várható lett volna a család erőteljes ellenállása?
- Rosszul értelmezett elnézést tanúsítottak a család és a gyermek iránt? Félrecsúsztott segítő szándék (minek szaporítsák a család gondjait) alapján nem tették meg a szükséges, szakmájukból adódó lépéseket?

- Az óvodapedagógusok szakértelmének hiányáról beszélhetünk ezen a téren?

Bár nem tudjuk mi volt a tényleges ok, az eredményt ismerjük:

- Péter az óvodai évek során már részesülhetett volna adekvát megsegítésben, egyéni fejlesztésben, azonban a problémák tevőleges észlelésének hiányában ezektől elesett. Ennek a ténynek a legoptimálisabb esetben is az a következménye, hogy a gyermek fejlődési üteme kórosan lelassult, megrekedt. Azonban feltételezhető az is, hogy azok az évek, melyek alatt Péter, mint normál szükségletű gyermek járt óvodába, olyan mértékű lemaradásokat okoztak fejlődésében, szocializációjában, melyek behozhatatlanok, jóvátehetetlenek.
- A gyermek szakvizsgálatok híján, mint normál szükségletű tanuló került be egy általános iskolába, ahol az elvárások, a viselkedési normák, szabályrendszerek, számára teljesíthetetlenek voltak. Az osztályközösségbe nem volt képes beilleszkedni, társai kirekesztették. A pedagógusok nem voltak felkészülve/felkészítve arra, hogy a gyermek problémáit - ha nem is adekvátan,- de legalább humánusan kezeljék. A felelősséget a családra hárították, „összeférhetetlen személyiségüként” jellemezve a családtagokat. A gyermeket az oktatási intézményben sok megalázó helyzet érte, ennek hatására problémái felerősödtek, állapotában regresszió következett be. Az egyetlen pozitívum, hogy az oktatási intézmény jelzéssel élt az illetékes gyermekjóléti szolgálat felé, ami elindította azt a folyamatot, aminek eredményeképpen megtörtént a gyermek szakvizsgálata, illetve szükségleteinek megfelelő oktatási intézménybe került.
- A családtagok, az édesapa átélték a teljes tehetetlenséget, mert egy tanéven keresztül naponta megélték, hogy a gyermek szenved az iskolában, hogy megaláztatások érik, és nem tudnak rajta segíteni. Eszközeik elégtelenek voltak ahhoz, hogy hatékonyan lépjenek fel a gyermek érdekében. Az iskolával való konfrontációt is felvállalták, de ez abban merült ki, hogy „bementek kiabálni a tanítónővel”, ami értelemszerűen tovább mélyítette a gyermek és a társai, a nevelőtársak illetve a pedagógusok közti szakadékot.

Érdemes végigvezetni gondolatban azon az úton Pétert, hogy hogyan alakulhatott volna eddigi életútja abban az esetben, ha az óvoda teljesíti az Alapprogramban meghatározott feladatát. Amennyiben az óvodai nevelés a gyermek egyéni készségeinek és képességeinek kibontakoztatását tette volna lehetővé, ha az alkalmazott pedagógiai intézkedések a gyermek személyiségéhez igazodtak volna, ha szakemberek bevonásával ellátottak lettek volna a gyermek esetében a speciális gondozó, prevenció, korrekció nevelési feladatok.

A fentebb kifejtett problémák, lemaradások alapján vélelmezhető, hogy Pétert már közvetlenül az óvodába kerülésekor fel kellett volna terjesztenie az intézménynek szakértői vizsgálatra. Feltételezhető, hogy a gyermek halmozottan hátrányos helyzete, az apa mentális problémái, a család súlyos anyagi nehézségei, valamint az a körülmény, hogy a gyermek érzelmileg elvesztette vészerinti testvéreit és édesanyját, arra indította volna az óvoda gyermekvédelmi feladatokat ellátó szakemberét, hogy – amennyiben az óvoda eszközei erre nem elegendőek- jelzéssel éljenek a gyermekjóléti szolgálat felé.

Amennyiben Péter szakértői vizsgálata időben megtörténik, amíg az óvoda - egyébként ebből a szempontból jól funkcionáló, - védett közegében van a gyermek, már az óvodai évek alatt megkapta volna a számára szükséges folyamatos gyógypedagógiai megsegítést, integrált óvodai nevelés keretén belül. Ez vélelmezhetően azt eredményezte volna, hogy a gyermek egyéni fejlődése megindul, a pedagógusok által alkalmazott módszerek segítségével oldódtak volna a kapcsolatteremtés gátlásai. Az óvoda végeztével a gyermek azonnal a szükségleteinek megfelelő iskolába került volna.

Péternek ebben az esetben nem kellett volna átélnie a folyamatos kudarc érzését, a kirekesztettségét, a megalázottságát. A család az óvoda hatékony közvetítő, segítő munkáján keresztül fokozatosan elfogadta volna (hiszen az eltérő tantervű iskola pedagógusa is elérte ezt a többszörösen sérült szülő-pedagógus viszonyok ellenére is) Péter másságának, fogyatékosságának tényét.

A gyermekvédelmi szakemberek időben történő bevonásának eredményeképpen a család gyermekjóléti szolgáltatásban részesült volna, akár preventív jelleggel is. Ezáltal megelőzhető lett volna az anyagi krízishelyzet (pl.: fűtetlen lakás) adósságkezelési tanácsadás segítségével. Vélelmezhető, hogy az édesapa pszichiátriai problémái sem húzták volna ilyen mélyre a családot, amennyiben időben szakorvoshoz kerül (Péter esetében a gyermekjóléti szolgálat bevonására

olyan későn került sor, hogy a veszélyeztető tényezők sokasága és súlyossága miatt a szolgálat a gyermek ideiglenes hatállyal történő elhelyezését volt kénytelen kezdeményezni).

A hátrányos helyzetű gyermekek befogadása nehéz, komplex nevelői munka eredményeként valósulhat meg. Azonban mit mondana erre egy gyakorló óvodapedagógus? Az óvodai intézmények általánosságban nincsenek felkészülve a gyermekek egyéni szükségleteire, személyi, tárgyi feltételeik, eszközrendszerük általában nem teszik lehetővé a feladat optimális ellátását. Nehezíti a helyzet oldását, hogy az óvodák pedagógiai programja, bár sok esetben felvállalja a befogadás összetett feladatát, de annak menete, pedagógiai rendje kidolgozatlan, illetve nem adekvát.

A pedagógusok képzésében ezek a speciális feladatok nem, vagy csak érintőlegesen jelennek meg, a továbbképzések infrastruktúrája nincs kellően kiépítve. Az inklúzió oktatási szempontból olyan aktuális kutatási terület, melynek gyakorlatba helyezése elengedhetetlen folyamat világszerte (Császár, 2013).

Ez a kezdeményezés, újszerű együttműködési koncepció nemcsak az oktatás szintjén kell, hogy érvényesüljön, hanem határait átlépve társadalompolitikai célzattal kell vegyülnie, annak érdekében, hogy társadalmunk régen várt nézőponti változása elinduljon. Mint ahogy a fogalom elterjedésének elsődleges közege a politikai inklúzió volt, azzal a célzattal, hogy a speciális társadalmi csoportok társadalomtól való szeparációja csökkenjen (Papp, 2012).

Az inklúzió lehet, hogy még a mai magyar oktatásban is csak vágyálom szerű, azonban a legpozitívabb jövőképet mutatná a nevelés területén. A befogadás koncepciója kiterjed mind a fogyatékkal élő, különleges szükségletű, végső soron pedig minden gyermekre.

Irodalomjegyzék

- Babusik Ferenc (2003): Roma gyerekek óvodáztatása. Új Pedagógiai Szemle, 53. 6. sz. 22-39.
- Császár Lilla (2013): Roma/cigány az előítéletek szorításában. Esélyek és korlátok Magyarországon és a Kelet-Közép-Európai térségben. In: Nevelés – multikulturalizmus – esélyek Pécs, 2013.
- Durkheim, Emile: Nevelés és szociológia. Budapest, Tankiadó, 1980. 19.o.
- Farkas Katalin és Klein Sándor (2007): Az óvoda légköre. In: Klein Sándor (szerk.): Gyerekközpontú iskola. Budapest, Edge 2000 Kiadó. 105 – 112. p.
- Gordosné Szabó Anna (2004): Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek. Budapest, Nemzetközi Tankönyvkiadó 71-74. p.
- Havas Gábor (2006): A halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek óvodáztatási helyzete. In: Havas Gábor - Liskó Ilona Óvodától a szakmaig. Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet Új Mandátum Könyvkiadó 10-39. p.
- Horváth Péter (2009): A társadalom fogyatékosügyei (köz)gondolkodása alakulása és alakulásának néhány aspektusa. In: Fogyatékos-ság-politikai szakismeretek Szöveggyűjtemény, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Fogyatékos-sági Tudásbázis 3-35. p.
- Kósa Eszter (2007): Kirekesztéssel küzdő társadalmi csoportok Magyarországon 2007-ben. In: Szerk: Kósáné Kovács Magda és Pető Andrea: Mérleg Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok Magyarországon 2007-ben. Budapest, Napvilág Kiadó Táncsics Mihály Alapítvány 45 – 64. p.
- Lynas, Wendy (1999): Az integrált nevelést előmozdító tényezők. In: Kereszty Zsuzsa (szerk.) Tanítók Kiskönyvtára 8. Mindenki iskolája Együttnevelés Sajátos nevelési szükségletű gyerekek többségi iskolában. IFA-BTF-OM 11 – 88. p.
- Papp Gabriella (2012): Az integráció, inklúzió fogalmak tartalmi elemzése gyógypedagógiai megközelítésben nemzetközi és magyar szinten. Gyógypedagógiai Szemle 2012/4.

- Réthy Endréne (2002): Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései. In: MAGYAR PEDAGÓGIA. 102. évf. 3. szám 281–300. p.
- Szabó Ákosné (2008): Metamorfózisok: a debilitástól a tanulási akadályozottságig. Laudáció - Tanulmányok a tanulásban akadályozottak pedagógiája és határtudományai köréből, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest, 2008.
- Szabóné Dr. Kármán Judit Ph.D (2002): Családi és iskolai szocializáció eltérő vonásai a roma gyermekek életében. Védőnő 12. évf. (2002) 6. sz.
- Vajda Zsuzsanna (2005): Intézmények szerepe a gyermeknevelésben. In: Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva (szerk.): Neveléslélektan. Budapest, OSIRIS Kiadó 277 – 470. p.

Felhasznált törvényi háttér:

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről Sajátos nevelési igényű és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermekek, tanulók nevelése, oktatása 47. § (1)

